

ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Створення конкурентноспроможної і гнучкої системи підготовки майбутнього вчителя до виконання своїх професійних обов'язків – важлива умова модернізації освіти.

У Національній доктрині розвитку освіти України, та програмі "Вчитель" визначено, що пріоритетним у розвитку освіти є "...підготовка людей високої освіченості і моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження науковомістких та інформаційних технологій, мобільності та конкурентноспроможності на ринку праці".

Розв'язання проблеми формування готовності майбутнього вчителя до такої педагогічної діяльності можливе на основі вдосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів, у тому числі й педагогічної практики студентів. Саме на практиці студент може пересвідчитися, наскільки правильно він обрав для себе сферу діяльності, визначити ступінь співвідношення особистісних якостей з професією вчителя.

Різноманітні аспекти практичної підготовки знаходимо в працях С.І.Архангельського, О.А.Абдуліної, Н.В.Кузьміної, В.О.Сластьоніна.

Вивчення літературних джерел, досвіду роботи методистів і вчителів шкіл, які керують практикою студентів, і наше дослідження свідчать про наявність більших можливостей підвищення ефективності практики студентів у загальноосвітній школі шляхом покращення таких факторів:

- планування керівництва педагогічною практикою керівників групи та окремих викладачів;
- підбір шкіл, учителів і створення необхідних умов для вдалого виконання функцій педагогічної практики;
- залучення студентів до наукових досліджень;
- використання технічних засобів навчання, науково обґрунтованого контролю роботи практикантів.

Враховуючи значення планування при підвищенні ефективності роботи, нами була розроблена і впроваджена єдина форма плану для методистів університету по вдосконаленню організації їхньої діяльності під час педагогічної практики. Для більш конкретного керівництва роботою студентів-практикантів у нашому плані виділено декілька етапів діяльності керівників.

Перший етап передбачає: вивчення студентів, прикріплених до певного викладача на період практики; постановку загальних і диференціальних задач по керівництву педагогічною практикою з урахуванням рівня педагогічної підготовки та індивідуальних особливостей студентів; навчання студентів умінь навчально-виховної роботи; надання переліку педагогічних умінь, якими вони повинні оволодівати; відтворення, актуалізація, поглиблення теоретичних знань студентів з основних питань організації навчального процесу в школі (принципи побудови системи уроків з теми, типи і структура уроків, шляхи оптимізації пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання, уміння створювати проблемну ситуацію на уроці, вивчення особистості учня); навчання студентів умінь спостерігати, аналізувати уроки, позакласну роботу за зразком учителя, а також планувати свої дії; введення студентів у виховну роботу, яка визначається планом класного керівника; постановку перед студентами дослідницьких завдань для самостійної творчої розробки; щотижневе проведення проблемних семінарів з питань покращення роботи студентів на педагогічній практиці.

Наступний етап передбачає: подальше вивчення питань виховання в процесі навчання; поступове переведення студентів з позиції помічника класного керівника на позиції самостійного вихователя; створення під час педагогічної практики ситуацій, які вимагають від студентів виявлення педагогічної інтуїції, творчих умінь, наукового педагогічного передбачення, а також всебічного аналізу побічних ситуацій і вивчення проблеми "педагог – колектив – особистість"; організації роботи студентів з трудової і моральної просвіти, трудового виховання і професійної орієнтації учнів та аналіз взаємовідносин з активом класу, розгляд проблеми "педагог – класний керівник"; аналіз виховної роботи в класах з огляду на її системність; щотижневе проведення підсумкових днів з обговоренням процесу реалізації планів практики окремими студентами і групою в цілому.

Заключний етап передбачає: навчання студентів всебічного аналізу результатів навчально-виховної роботи; узагальнення власного досвіду; уміння відокремлювати об'єктивні фактори навчально-виховної роботи від суб'єктивних, бачити їх взаємодію і взаємозумовленість; підведення підсумків педагогічної практики у формі складання звітів, виявлення рівня сформованості педагогічних умінь і на основі цього визначення студентам індивідуальних завдань для наступної роботи; участь у роботі педради школи і підсумковій науковій конференції за результатами педагогічної практики.

Безумовно, для складання науково обґрунтованого плану навчально-виховної діяльності студентів-практикантів важливо знати не тільки загальні основи планування, але насамперед специфіку праці як своєї, так і студентів. Під час планування методист продумує і глибоко осмислює майбутню діяльність, педагогічно перероблює зміст, шукає найбільш раціональні форми її організації. Він визначає структуру, взаємозв'язок між окремими документами, шукає найбільш раціональні форми, способи їх об'єднання і взаємодії, тобто формує систему роботи.

Планування роботи – важка, складна проблема, так само, яким важким і складним є педагогічний процес. Здійснення принципу планування передбачає точний розрахунок і систему роботи з певними об'єктами в часі і просторі, з урахуванням практичного досвіду, досягнень науки, конкретних умов. Під час планування важливо не тільки створити із розрізнених частин цілісну систему, але і визначити необхідний обсяг її змісту, вичислити, скільки потрібно часу для її реалізації.

Складання плану, який відповідає всім вимогам, також складною роботою, котра спричинює на перших етапах ускладнення в методистів. Проте реалізація його під час педагогічної практики сприяє пошукам оптимальних рішень навчально-виховних задач, про що свідчить аналіз анкетування методистів університету, які керували практикою студентів, згідно із запропонованим планом. На питання: "Що дало вам попереднє планування керівництва діяльністю?" були отримані наступні відповіді (у процентах по відношення до опитаних):

- сприяло створенню найбільш сприятливих умов для досягнення поставленої цілі – 85;
- дало можливість конкретно направляти діяльність кожного студента-практиканта – 87;
- сприяло підвищенню педагогічної майстерності – 91;
- дало можливість отримувати планомірну інформацію про стан роботи, робити педагогічну діяльність студентів більш

керованою – 92;

- організувати самоконтроль студентів за їх діяльністю, що, у свою чергу сприяло більш активному оволодінню педагогічними вміннями – 83;

- суттєво допомогло підвищити загальний рівень організації і методичного керівництва педагогічною практикою – 95.

Відповіді свідчать про те, що планування роботи методистів на час педагогічної практики має велике значення.

Наступним важливим фактором, який сприяє удосконаленню педагогічної практики студентів, є вмілий підбір шкіл, учителів та класних керівників для керівництва педагогічною практикою студентів.

Успіх практики студентів у школі, як показало наше дослідження, багато в чому залежить від розуміння колективом школи її ролі у підготовці майбутнього вчителя, ділового настрою колективу, доброзичливої атмосфери для студентів і чіткої організації сумісної діяльності вчителів і практикантів. Там, де шкільні колективи усвідомлюють свою відповідальність за довірену їм справу підготовки майбутніх учителів, педагогічна практика проходить успішно.

Серед різноманітних факторів, які впливають на формування вчителя-вихователя, особливе місце належить особистому прикладові викладачів з предмета і класних керівників, звертатися до яких повсякденно доводиться студентам під час педагогічної практики. В одній із анкет ми поставили перед студентами III-IV, IV-V курсів питання: "У кого ви більше навчилися під час практики?", "Хто надавав вам практичну допомогу?". Більшість студентів, – 85% із загальної кількості опитаних, назвали у своїх відповідях учителів і особливо вчителів-предметників. Це, звичайно, закономірно, так як учителі добре знають індивідуальні особливості учнів класу, допомагають студентам враховувати все це під час організації навчально-виховної роботи. Вони проводять багато часу зі студентами і є першими консультантами, постійними керівниками і організаторами всієї навчальної і позаурочної роботи. Крім того, під час практики діяльність учителя для студентів деякою мірою є додатковим джерелом педагогічних знань.

У дослідженнях таких учених, як М.І.Болдирев, М.Д.Левітов, Н.А.Петров наводиться чимало прикладів впливу особистості вихователя на того, кого він виховує. Не зважаючи на те, що їх дослідження відносяться до аналізу шкільних учнівських колективів, на основі узагальнень результатів педагогічної практики в школах, вивчення досвіду кращих учителів, можна сказати, що вплив особистості вчителя на студента-практиканта такий же сильний, як і вплив особистості вчителя на учнів.

Виховна сила особистого прикладу вчителя на студентів виявляється насамперед у тому, що вони аналізують педагогічну діяльність учителя і свідомо намагаються наслідувати багатьом її сторонам. Не маючи достатнього досвіду в навчально-виховній роботі з дітьми, студенти уважно спостерігають, як учитель тримає себе на уроці, перервах, як спілкується з дітьми, використовує різноманітні прийоми та методи навчально-виховних впливів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Ще К.Д.Ушинський говорив, що у вихованні все повинно базуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виходить тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі устами і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був продуманий, не зможе замінити особистість у справі виховання.

Морально-психологічні якості найкращих учителів позитивно впливають на формування професійного інтересу студентів і викликають у них щире почуття задоволеності педагогічною практикою. На основі опитування та аналізу анкетних даних, висловлювань та письмових відповідей з педагогічної практики, визначені важливі, на наш погляд, якості особистості і характеру учителів, які здійснюють на студентів-практикантів позитивний вплив.

Отримані відповіді показуємо узагальнено в таблиці 1.

Студенти відмічають різні сторони в діяльності вчителя, який розбудив і підсилив у них любов до педагогічної діяльності, до дітей. Більшість студентів виділяють наступні якості вчителя: володіння своїм предметом (59%), захопленість роботою (52%), а також ставлення до студентів-практикантів (48%) і учнів (15%). Безумовно, що виділення студентами тих чи інших якостей особистості вчителя зроблено на основі морально-психологічних якостей тих індивідуумів, з якими їм потрібно спілкуватися під час педагогічної практики, та є суб'єктивним. Проте, образ кращих учителів став для багатьох студентів педагогічним ідеалом, гідним прикладом для наслідування.

Разом з тим студентам-практикантам потрібно мати справу й з учителями, окремі якості яких деякою мірою гальмують їхні інтереси до навчально-виховної роботи в школі. До таких якостей студенти відносять у першу чергу наступні (таблиця 2).

Таблиця 1

Якості вчителя, які здійснюють позитивний вплив на студентів-практикантів	Кількість студентів (у %)
Глибоке знання предмета	59
Висока загальна культура	59
Захопленість своєю роботою	52
Доброзичливе та уважне ставлення до студентів, готовність у будь-який час надати допомогу	48
Любов та повага до учнів	45
Творчий підхід до роботи	20
Особиста привабливість учителя	17
Педагогічний такт	14

Таблиця 2

Якості вчителя, які здійснюють негативно впливають на студентів-практикантів	Кількість студентів (у %)
Зверхнє ставлення до студентів	82
Ігнорування позакласних занять, які проводяться під керівництвом студента	30
Переривання студентів під час уроку чи позакласного заняття різними репліками та зауваженнями	40
Недовіра до студентів, яка виявляється в забороні самостійно ставити оцінки за контрольні роботи, під час проведення окремих уроків	38
Необ'єктивний аналіз уроків та позакласних занять, які проводить студент	53
Відсутність глибоких знань з предмета, який викладається	75

Негативні риси особистості вчителів, які визначено у показниках, несприятливо впливають на організацію та проведення педагогічної практики. Відомо, що чим вища майстерність учителя, тим вище його задоволення своєю роботою. Нами була проаналізована залежність між задоволеністю вчителя роботою з учнями та задоволеністю своєю роботою студентами-практикантами. У результаті виявилось, що між цими компонентами існує пряма залежність, тобто чим більш задоволені роботою вчителі, тим більший індекс задоволеності й у студентів-практикантів.

Відповідно, ділові та морально-психологічні якості вчителів та класних керівників, які залучаються до керівництва роботою студентів у школі, відіграють суттєву роль і в підвищенні ефективності педагогічної практики. Тому вони повинні володіти такими особистими якостями, які б здійснювали на студентів позитивний вплив. Очевидно, доцільно мати єдині критерії оцінки особових якостей, відповідно до яких і відбувається відбір учителів для роботи з практикантами. До особових якостей віднесено наступні: ідейно-політичний та культурний світогляд, суспільну активність, почуття нового, педагогічний такт. Серед якостей, які характеризують професійну майстерність учителя, виокремили такі: знання свого предмета та психолого-педагогічних основ навчання, забезпечення індивідуального підходу до учнів та міжпредметних зв'язків; знання психолого-педагогічних основ виховання; робота з активом класу; уміння забезпечити єдність дій з батьками.

Учителі, запрошені для керівництва практикою студентів у школі, поряд з якостями, перерахованими вище, повинні володіти й такими, як почуття нового і знання психолого-педагогічних основ виховання та навчання. Але, як показало наше дослідження, учителі ще не володіють достатніми знаннями для вивчення особливостей уваги, сприйняття, пам'яті та мислення учнів і мають труднощі з визначенням рівня їхніх знань, умінь та навичок, ступеня сформованості мотивів і типології характерів.

На сучасному етапі навчання вчителі все ще не отримують необхідної психолого-педагогічної підготовки. Про це свідчать і навчальні плани університетів, відповідно з якими на спецпредмети відводиться близько 2 тис. годин, а на предмети психолого-педагогічного циклу близько 460 годин і на педагогічну практику близько 500 годин.

Відсутність достатньої психолого-педагогічної підготовки призводить до того, що не всі вчителі, які керують практикою студентів у школі, можуть провести кваліфікований аналіз уроку позакласного заходу. Вони відхиляються від

залучення студентів до виконання дослідницьких завдань, так як самі слабо володіють відповідною методикою і тому не виявляють до цього інтересу.

Учителі об'єктивно оцінюють свої можливості з керівництва роботою студентів-практикантів. Про це свідчать відповіді вчителів на питання нашої анкети: "Які заходи, на ваш погляд, слід здійснити для покращення організації і проведення педагогічної практики?" та "Яких знань у вас недостатньо?". 85% із опитаних відповіли, що необхідно проводити навчання з учителями шкіл з актуальних питань роботи студентів-практикантів та ознайомлення їх з найновішими досягненнями психолого-педагогічних наук.

З цією метою розроблена тематика спецсемінару, направлено на покращення психолого-педагогічної підготовки вчителів-предметників та класних керівників, що включає наступні питання: методика психолого-педагогічних дослідження; методика вивчення колективу та особистості учнів та складання характеристик; вивчення взаємовідносин в учнівському колективі методом соціометрії; проблеми керування процесом навчання і виховання учнів; психолого-педагогічні основи планування діяльності класного керівника; шляхи формування педагогічної майстерності вчителя; формування в учителів творчих умінь з керівництва педагогічною практикою студентів; про єдині критерії оцінки студентів-практикантів; психологічний аналіз уроку в системі практичної підготовки вчителя.

Заключним етапом спецсемінару є участь учителів та методистів університету в науково-практичній конференції, направленої на вдосконалення педагогічної практики студентів, з наступної тематики: формування педагогічних умінь та навиків у студентів під час практики в школі; науково-дослідницька робота студентів у школі; навчання студентів психолого-педагогічного аналізу уроку та позакласного заходу; підвищення методологічної та дидактичної підготовки студентів як умова вдосконалення педпрактики; підготовка студентів до виховної роботи з учнями; проблеми підвищення рівня керівництва педпрактикою студентів; роль кафедри педагогіки та психології в організації педагогічної практики студентів; педагогічна практика на селі – один із факторів підготовки студентів до роботи в сільській школі; урахування психологічних особливостей студентського віку в період проходження педагогічної практики; розвиток інтересу до педагогічної професії під час практики; про індивідуальний підхід до студентів під час педпрактики.

Після такої підготовки вчителі шкіл, методисти університетів з великою цікавістю керують роботою студентів у школі, краще розуміють мету і завдання практики, надають студентам кваліфіковану допомогу під час виконання її програми. Зростає їх майстерність як керівників-наставників майбутніх вчителів, а студентам-практикантам створюються сприятливі умови для оволодіння педагогічними вміннями і навичками, що сприяє підвищенню ефективності педпрактики студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2001. – 34 ст.
2. Грицай Ю.О. Педагогічна практика студентів: програма та методичні вказівки / Ю.О. Грицай. – Миколаїв: МДПІ, 1999. – 116 с.
3. Кулиш Р.В. Пути повышения эффективности педагогической практики студентов пединститутів в общеобразовательной школе: автореф. дис. канд. пед. наук / Р.В. Кулиш. – К., 1978.
4. Матвієнко О.В. Організація педагогічної практики з виховної роботи у початковій школі / О.В. Матвієнко. – К.: Стилюс, 2003. – 124 с.
5. Организация педагогической практики в начальных классах / [под ред. П.Е. Решетникова]. – М: Владос, 2002. – 320 с.
6. Педагогическая практика в начальной школе / [под ред. Г.М. Коджаспировой]. – М.: Академия, 2000. – 272 с.
7. Про організацію управління виховним процесом у вищих закладах освіти: метод. рекомендації. – Інформаційний зб. Міністерства освіти України. – 1999. – № 3-4.

Подано до редакції 10.07.09

РЕЗЮМЕ

В статті розкриваються умови підвищення рівня педагогічної практики студентів вищих навчальних закладів за рахунок удосконалення планування педпрактики, підбору шкіл і вчителів відповідної кваліфікації, залучення студентів-практикантів до виконання завдань з науково-дослідної роботи, що значно підвищує рівень ефективності педагогічної практики студентів.

Ключові слова: педагогічна практика, ефективність, етапи практики, якості вчителя.

Р.В. Кулиш
ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

В статье раскрываются условия повышения уровня педагогической практики студентов высших учебных заведений за счет усовершенствования планирования педпрактики, подбора школ и учителей соответствующей квалификации, привлечения студентов-практикантов к выполнению заданий по научно-исследовательской работе, что значительно повышает уровень эффективности педагогической практики студентов.

Ключевые слова: педагогическая практика, эффективность, этапы практики, качества учителя.

R.V. Kulish
POTENTIAL POSSIBILITIES OF RAISING EFFICIENCY OF PEDAGOGICAL PRACTICE OF STUDENTS AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

SUMMARY

The article examines conditions of increasing the level of pedagogical practice of students at high educational institutes due to improvement of planning practice, selection of school and teachers of appropriate qualification, involving students-trainees in doing scientific and research tasks, which considerably raises the level of efficiency of students' pedagogical practice.

Keywords: pedagogical practice, efficiency, stages of practice, teacher's qualities.